

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Anny Bystrzycké nazvané „Filosofie výchovy Januse Korczaka.“

Autorce paní magistře Anně Bystrické se podařilo shromáždit množství nejrůznějšího materiálu o životě a díle Janusze Korczaka i k jeho současné reflexi především u nás, v Polsku a německy mluvících zemích okolo nás. To se jí podařilo, protože je Polkou a občankou České republiky žijící ve Slezsku až na polské hranici. Proto má celkem dobrý přístup jak polským, tak i německým pramenům, na české nehledě. Sama zřejmě hledala návštěvou v Korczakineu ve Varšavě, účastí na různých konferencích, setkáních apod.

Získaný materiál rozdělila do úvodu, šesti kapitol a souboru příloh. Samy kapitoly nemají stejný rozsah ani význam pro zpracovávané téma. Myslím však, že je možné je pokládat za vhodně uspořádané a logicky na sebe navazující.

Autorka nazvala svou práci „Filosofie výchovy Janusze Korczaka.“ Slovo filosofie je řeckého původu a je složeno ze dvou řeckých slov: slovesa φιλειν, které znamená mít rád, příp. milovat a podstatného jména σοφια, které znamená moudrost, ale i řeckou bohyni moudrosti. Jí byl zasvěcen i chrám moudrosti v Konstantinopoli, dnešním Istanbulu, přeměněný po dobytí Konstantinopole Turky roku 1453 v mešitu Aja Sofia. Nemám rád velká slova. Ale protože je pojem filozofie výchovy běžně používán podobně jako „filosofie“ všemožných jiných lidských činností, nezbyvá mně než podřídit se úzu a akceptovat autorčin název. Ovšem s jednou zcela podstatnou výhradou.

Proces výchovy a jeho vyústění, tedy vychovaná lidská osobnost, není jen výsledek činnosti vychovatele. Právě Korczak je příkladem vychovatele, který vychován humanistickým chápáním člověka a vzdělán lékařským myšlením, dobře a plně chápe, že průběh procesu výchovy nejenže neřídí a neovládají vychovatelé, jak by sami chtěli a předpokládali, ale že podstatný aktivní podíl na jeho vytváření, průběhu, řízení a ovládní mají samy děti a jejich reflexe okolního světa a života. Dosud jsou často přehlíženy a pokládány jen za pasivní účastníky procesu výchovy, především mezi mnoha učiteli a rodiči, kteří berou velmi malý nebo naprosto žádný ohled na dětskou reflexi života kolem nich. A to právě to, co v přímém rozporu v chápání tohoto procesu dr. Januszem Korczakem.

Nepatrné a často jen povrchní znalosti o díle, myšlenkách a práci dr. Janusze Korczaka u naší laické i odborné pedagogické veřejnosti jsou charakterizované jedinou útlou publikací dr. J. Janovského z roku 1986 a občasnými kapitolami v širších publikacích o historii pedagogiky (viz např. M. Cipro). Neexistuje například žádný ucelený překlad jeho díla do češtiny, což znamená jen velmi málo ve srovnání se sousedními zeměmi německy mluvícími a Polskem, jak správně konstatuje autorka. V tom je i jádro aktuality této práce. (s. 6.) Z téhož důvodu bych pokládal za velmi účelné ji po úpravách publikovat, aby se tak rozmnožil počet českých informací prohlubujících poznání Korczakova díla. Stejně tak pokládám za velmi důležité poříditi překlady alespoň stěžejních pedagogických Korczakových děl, když už ne hned celá jeho Díla jako v Německu.

Při hledání věcné odpovědi, na jakých myšlenkových základech byla postavena filozofie Korczakova výchovného působení, jeho výchovných zásahů, snaží se autorka využívat jeho vlastních slov, ať už je přeloží sama z polštiny nebo pokud je to možné, použije překladu publikovaného Janovským, a to vzhledem k rozsahu překladu až neúměrně široce. Někdy musí použít i německého překladu jeho děl.

Opírajíc se o Korczakův humanismus, vidí autorka základ jeho pedagogického myšlení v respektu k důstojnosti člověka, a tedy i malého člověka dítěte. To konečně jasně vysvětluje i z titulů Korczakových základních děl: „Jak milovat dítě“ (1919-1920), „Výchovné momenty“ (1919), „Právo dítěte na úctu“ (1929). Autorka správně věnuje vstupní kapitolu své práce této otázce.

V roce 2005 vyšel v nakladatelství OIKUMENÉ velmi pěkně upravený první paralelní latinsko-český překlad traktátu Pico della Mirandoly (1463-1494) „O důstojnosti člověka“. Ten je charakteristickým příkladem nového novověkého myšlení proti středověkému chápání člověka. Jeho nejpodstatnější část jsem našel poprvé přeloženu do češtiny v knize pedagoga prof. Františka Drtiny „Myšlenkový vývoj evropského lidstva“ (l.c.s.260) z roku 1902. V autorem zřejmě přeložené části jde o rozhovor Boha s Adamem o postavení člověka na světě a jeho odpovědnosti vůči sobě i světu.

Korczakovy názory na proces výchovy potvrzují četné vzpomínky jeho bývalých chovanců, které můžeme považovat za potvrzení správnosti jeho názorů i praktické činnosti jako jejich zpětnovazební ověření. To je tedy druhý zdroj potvrzující oprávněnost Korczakova pedagogického myšlení.

Kromě druhé kapitoly o důstojnosti a právu dítěte na úctu, kterou pokládám za stěžejní při popisu Korczakovy filozofie výchovy, je neméně důležitá kapitola třetí se všemi pěti svými částmi. V první části o kráse, dobru a pravdě mě zaujalo autorčino tvrzení, že „polština má k pojmu *piękno* přímo mysteriózní vztah a nějakou transcendentní úctu“. Podnětné jsou úvahy o vlivu tělesné krásy, případně tělesného poškození na postavení dítěte v procesu výchovy v očích dospělých i dětského prostředí.

Problémy jsou v překladech z polštiny viz s. 46 citát 137 je vytržen z kontextu, a proto obtížně pochopitelný. Týká se období, kdy se Janusz Korczak připravoval myšlenkově na práci vychovatele v letních koloniích. Autorka převzala jednoduše překlad z Janovského, který by bylo třeba upravit alespoň takto: „ale nestaral jsem se, jaké ony vlastně **konkrétně budou**“. Stane se tak srozumitelnějším, pokud nedojde k širšímu vyložení kontextu.

Za vynikající pokládám úvahy o *pięknu* a dobru a dodáme-li i pravdě. Cituji: „Korczak k umělcům počítá také vychovatele.“ (55) Chtěl bych zdůraznit **vychovatele**, kteří za něco stojí. K tomu je třeba připomenout: autorka se často vrací k citovosti a citům, jak u samotného Korczaka, tak v období dětského vývoje, ale i v působení společnosti na vývoj dítěte a vývoj lidí, celku člověka a lidského celku obecně. Mně nezbyvá než připomenout dnes už více než sto let starou přednášku moudrého filozofa na našem presidentském stolci, datovanou rokem 1884, kterou ve svém triptychu o TGM správně připomněl prof. Z.Mahler. Její druhé vydání u Voleských z roku 1926 chovám ve své knihovně. V ní Masaryk srovnává vědecké a umělecké poznávání světa, takže krása, dobro a pravda se spojují v jedno v celku umění i jeho působení na celek člověka, na rozdíl od analyzující vědy.

Na téže stránce v pozn.181 citátu o Kandinském. Zdá se mi, že autorka zcela samozřejmě ztotožňuje křesťanskou Božskou Trojici a Bohem Korczakovým. Nevím, je-li to možné. Nejsem teolog, abych mohl posoudit oprávněnost takového ztotožnění zvláště v době Korczakova života, kdy na papežském stolci ještě neseděl Polák Jan Wojtyła.

S. 56 pozn.184.Nepřesný překlad autorky. Originál DZ IV.s.387 „Twórczości w pedagogach szukałbyś na próżno, są względnie sumiennymi wykonawcami instrukci wydanych dla nich przez starszych urzędników ministerium oświaty.“ Můj přesnější

překlad : „ Tvořivost bys hledal u pedagogů nadarmo , jsou poměrně svědomitými vykonavateli směrnic vydanými pro ně vyššími úředníky ministerstva osvěty.“ Přitom slovo pedagog znamená jednoznačně učitele , jak vyplývá z rozhovoru s učiteli škol s defektními dětmi podle předchozího i následného polského textu .

.Další text o samotě je zase velmi zajímavý a dává mnoho podnětů k úvahám .. Jako je třeba srovnávání chápání vztahu JÁ a TY mezi Korczakovým pojetím a pojetím M. Bubera . Jak si lidé obtížně porozumějí , mají-li rozdílné zkušenosti . A celá velká chvála samoty a smutku v osamění , až na hranice mystiky. A její začlenění do celku chápání života , „aby dítě v ní vidělo cestu k dobru“.

Část stigma přes homo sacer a přes mobbing až k antisemitismu je pasáží velmi kvalitně zpracovanou , kdy autorka podporuje svá tvrzení výňatky , jak z odborných prací , tak zkušenostmi a prožitky prostých lidí . Sám jsem si teprve po několika násobném čtení uvědomil hrůzu plynoucí ze slova mobbing , které znamená lynčování celé národnosti nebo náboženské skupiny (např.bartolomějská noc) , tedy mnohem víc než z francouzštiny u nás převzaté a používané slovo šikana . Tato část končí krásnými slovy „abych uctila všechny ty, kteří dokázali zvednout ten cár poníženého člověčenství“.

Kapitolku čtvrtou nazvanou „život“ dobře charakterizuje první věta autorky :“Vychovatel nemá sílu se postavit proti zákonům života“ jako vyjádření Korczakových názorů .Podobně i charakter kapitolky páté vyjadřují slova autorky :“nejde tak o Bibli jako o děti Bible“ , což podle Korczakova výkladu znamená : všichni jsme z jedné hlíny – potomci biblických osob , s čímž je možno souhlasit , pokud akceptujeme pravdu knihy Genezis .

Další čtvrtá kapitola se týká práv dítěte . Dneska u nás už není problém s jejich kodifikací , protože Úmluva o právech dítěte je součástí našeho ústavního pořádku . Co ale stále zůstává , je dosažení jejího plného pochopení a přijetí ve veřejnosti , jak rodičovské tak učitelské . Tak práva dítěte chápal Korczak a tak je chápe i správný výklad Úmluvy. Na to ovšem nestačí jen striktně právní výklad Úmluvy , ale její celostní a zásadní chápání , jak správně upozornil prof. Fr. Singule ve své práci datované dokonce posmrtně 1992 , SPN , Praha „Současné pedagogické směry a ...“ takto : „Výchovný vztah daleko přesahuje vztah právní , který nemůže zajistit nároky a potřeby dítěte , pokud jde o lásku a pomoc.“ (l.c.p.33.) . Stejně tak jako Šalamounova moudrost a jeho soudní rozhodnutí by dnes nestačilo vyřešit rozhádané otce a matky , kteří se snaží prosadit své vlastní vlastnické právo na dítě proti právu toho druhého a hlavně proti právu dítěte . O dítě jim obvykle vůbec nejde .

Rád bych vyzdvihl tři Korczakovy formulace , a to právo dítěte na radost a smutek a právo dítěte na to , aby bylo , čím je . Takto formulovaná práva v Úmluvě nenajdete a přesto jsou potřebná a správná . Třetí je právo dítěte na soud , kterému autorka věnuje velkou pozornost . Především kamarádskému soudu a jeho pravidlům . Vyvinul se v letních koloniích a relativně konečnou podobu dostal v Domě sirotků , V pravidlech je řada zajímavých a podnětných myšlenek . Popis žaloby Lajky na Korczaka a následného soudního jednání dala autorka do příloh . Dalším odstavcem této části je Korczakova činnost jako odborného poradce okresního trestního soudu pro mladistvé . Konečně Korczakův osobní postoj k obecně vyhlášeným zákonům zvláště v období nacistické okupace , kdy udržení lidské důstojnosti se stalo problémem . Některé citáty na s.119-120 tím , že jsou vytrženy ze souvislosti , ztrácejí smysl.

Pátou kapitolu autorka nazvala „Psané slovo jako filosofie výchovy“ .Podle mého názoru jde spíše o vyjádření Korczakových životních pocitů než o filozofii výchovy .Autorka má jistě pravdu v tom směru , že filozofie života vychovatele má podstatný

vliv na jeho chápání výchovy . Zajímavější by asi bylo sledovat vývoj Korczakovy reflexi života od vysoko létajícího motýla až k pozici červa a vši v souvislosti s jeho věkem . Stejně tak jeho myšlenky o účinnosti slova tj. novin , knih , rozhlasu , divadla a filmu na čtenáře , posluchače a diváka . Velmi zajímavé by bylo hledat a najít v jeho díle odpověď na otázky , co všechno na tuto rozdílnost v působivosti může a má vliv . Prozkoumat důkladně Korczakovy myšlenky na tyto otázky by mělo velkou cenu .

Podobně je tomu s otázkou , jakou úlohu ve vývoji jeho pedagogického myšlení měla „Létající univerzita“ a její přednášející např. Jan Vladislav Dawid (1849-1914) , který je uváděn v naší Pedagogické encyklopedii (Chlup, Uher , Kubálek . Praha, Novina , 1938 , I.díl .s.302) jako pedagog a sociolog , „jeden z prvních pěstitelů pedopsychologie v Polsku“ . K tomu viz Falkowska Maria (nikoli chybně na s..13 v pozn.26 třetí odstavce In: Falska, Maria): Kalendarz życia s.65 a další , kde se mluví o učitelích „Létající university“ a přátelských vztazích Korczaka s některými jejich rodinami . Mám za vážnou chybu , jestliže autorka tuto identifikaci významných Korczakových učitelů přehlédla . V polských encyklopedických materiálech by asi šlo identifikovat i další ze Falkowské uvedených dobrovolně vyučujících . .

Šestá kapitola nazvaná „Vychovatel“ trpí hned od začátku asi popoštěným slovem pe(i)docentrismus a nepřesným výkladem pojmů pedocentrismu a pedologie. Takových drobných chyb pravděpodobně ovlivněných polštinou autorky je v práci řada . Odkazují autorku na už citovanou „Pedagogickou encyklopedii“ díl 2. , kde oba pojmy na stránkách 366 a 367 celkem jasně vysvětluje prof .J. Uher . Oba pojmy najde správně česky i v novějším „Pedagogickém slovníku“(Průcha,Walterová,Mareš, Praha,Portál,1995) i se stručným vysvětlením obou pojmů na s.153 .

Korczaka si vážím právě proto jakým byl vychovatelem a jak o tom uměl psát i proto , jak cítil postavení vychovatele v dnešním „pedagogickém“ pochopení . Proto jsem rád , že si paní magistra vybrala toto značně obtížné téma za svou disertační práci . Zhostila se úkolu celkem úspěšně až na drobné chyby , kterých je třeba se při případné velmi potřebné publikaci , vyvarovat .Např. vazby mít tolik a tolik let , opakování citátů a někdy i myšlenek . Až se v tomto směru práce vyčistí , bude v českém prostředí , objevnou a cennou .

V Praze 8.září 2008 .